

جلوه‌هایی از هنر تصویرآفرینی
در روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام

نویسنده

حمید محمد قاسمی

تهران ۱۳۸۷

سرشناسه : محمد قاسمی، حمید
 عنوان و نام پدید آور : جلوه‌هایی از هنر تصویر آفرینی در روایات ائمه اطهار علیهم السلام /
 نویسنده: حمید محمد قاسمی.
 مشخصات نشر : تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۷.
 مشخصات ظاهری : سیزده، ۲۱۰ ص.
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۴۳۵-۹۳۵-۱
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۰۱-۲۱۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 یادداشت : نمایه.
 موضوع : احادیث -- تمثیل ها.
 موضوع : احادیث -- مسائل ادبی.
 موضوع : حدیث -- نقد و تفسیر.
 موضوع : ائمه اثنا عشر -- احادیث.
 موضوع : احادیث شیعه.
 شناسه افزوده : شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۷ ج ۸ / م ۳ / ۱۱۲ / ۸ / BP
 رده‌بندی دیویی : ۲۹۷ / ۲۱۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۱۵۶۰۱۶۱

جلوه‌هایی از هنر تصویر آفرینی در روایات ائمه اطهار علیهم السلام

نویسنده: حمید محمد قاسمی

چاپ نخست : ۱۳۸۷؛ شمارگان : ۲۰۰۰ نسخه

حروفچینی و آماده‌سازی : شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

لیتوگرافی: موج؛ چاپ: شیرین؛ صحافی: فاروس

حق چاپ محفوظ است.

شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

○ اداره مرکزی : خیابان افریقا، چهارراه حقانی (جهان کودک)، کوچه کمان، پلاک ۲۵،
 کدپستی ۱۵۱۸۷۳۶۳۱۳، صندوق پستی ۱۵۸۷۵-۹۶۲۷، تلفن: ۱۵۸۷۵-۹۶۹۷۰، فاکس: ۸۸۷۷۲۵۷۲۱،
 آدرس اینترنتی: info@elmifarhan.com www.elmifarhan.com
 ○ مرکز بخش: شرکت بازرگانی کتاب گستر، خیابان افریقا، بین بلوار ناعید و گلشهر، کوچه
 گلنام، پلاک ۱، کدپستی ۱۹۱۵۶۷۳۴۸۳، تلفن: ۲۲۰۲۴۱۴۰-۲۲، تلفکس: ۲۲۰۵۰۳۲۶،
 آدرس اینترنتی: info@ketabgostarco.com www.Ketabgostarco.com
 ○ فروشگاه پک: خیابان انقلاب - روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۶۶۴۰۰۷۸۶

ناشر برگزیده

هفدهمین و بیستمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران

فهرست مطالب

مقدمه	یازده
فصل اول: مباحث مقدماتی	۱
تعریف تصویر	۳
نقش مهم تصویرگری در حیات بخشیدن به معانی	۵
تصویرگری در روایات ائمه اطهار علیهم السلام	۹
اقسام تصویر آفرینی در روایات ائمه اطهار علیهم السلام	۱۲
۱. تجسیم	۱۲
تجسم بخشیدن به حقایق دینی	۱۳
تجسم بخشیدن به حالات روحی انسان‌ها	۱۵
تجسم امور روحی و معنوی	۱۷
تجسم بخشیدن به مفاهیم و موضوعات گوناگون	۱۸
جلوه‌هایی بدیع از تجسم‌گری در روایات اهل بیت علیهم السلام	۲۰
تجسم مکانی	۲۰
تجسم زمانی	۲۲

۲۲	تجسم قلت
۲۴	تجسم کثرت
۲۴	تجسم حسن و نیکی یک حقیقت
۲۶	تجسم قبح و زشتی یک موضوع
۲۷	تجسم امور پنهان
۲۸	تجسم حالات سخت و طاقت‌فرسا
۲۹	تجسم صلابت و استواری
۳۰	تجسم عظمت و شکوه
۳۱	۲. تشخیص
۳۱	جلوه‌های بدیع تشخیص در روایات اهل بیت علیهم‌السلام
۳۱	تشخیص موضوعات و مفاهیم دینی و اخلاقی
۳۲	تشخیص حالات روحی
۳۳	تشخیص جمادات
۳۴	تشخیص موضوعاتی گوناگون
۳۶	۳. تخیل

فصل دوم: روش‌های تصویرآفرینی در روایات اهل بیت علیهم‌السلام ۴۱

۴۴	۱. بهره‌جستن از فنون بلاغی و آرایه‌های کلامی
۴۴	الف. تشبیه
۴۵	نمونه‌هایی چند از تشبیهات مصور اهل بیت علیهم‌السلام
۵۶	ب. تمثیل
۵۷	نمونه‌هایی از تمثیلات مصور اهل بیت علیهم‌السلام
۵۹	ج. استعاره
۶۱	نمونه‌هایی چند از استعارات اهل بیت علیهم‌السلام
۶۳	د. کنایه

۶۵	نمونه‌هایی چند از کنایات بدیع اهل بیت علیهم‌السلام
۶۸	۲. توصیف دقیق
۷۰	۳. مقابله و رویارویی صحنه‌ها با یکدیگر
۷۴	۴. تصویرآفرینی به شیوه داستانی
۷۹	۵. شیوه محاوره و گفت‌وگو
۸۰	۶. روش نمایشی
۸۱	استفاده از حرکات انگشت
۸۴	استفاده از حرکت دست
۸۵	استفاده از اشیا و نمونه‌های عینی

فصل سوم: نمونه‌ها و جلوه‌هایی چند از هنر تصویرآفرینی در

۸۹	روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام
----	---

الف. تصاویری چند از موضوعات اعتقادی

۹۱	در روایات ائمه اطهار علیهم‌السلام
----	--

۹۲	۱. شناخت ذات بی‌همتای الهی در تصاویری بدیع
۹۵	۲. تصاویری چند از اوصاف الهی
۹۵	علم و احاطه گسترده خدا در تصاویری بدیع
۹۷	تصاویری بدیع از رحمت بی‌کران الهی
۹۸	تصویری گویا در ترسیم قدرت خدا
۹۹	۳. تصاویری شگفت از معاد و جهان آخرت
۹۹	سیمای مرگ در تصاویری بدیع
۱۰۱	صحنه‌هایی از حالت جان دادن مؤمن و کافر
۱۰۵	سیمای ملک‌الموت و نکیر و منکر
۱۰۸	تصویری از حالت مردمان در قیامت
۱۰۸	تصویری از پل صراط و نحوه عبور مردمان

- تصویری زیبا از بهشت دلربا ۱۰۹
- دوزخ و سیمای کربه آن ۱۰۹
۴. تصاویری بدیع از ایمان و اسلام ۱۱۰
- تفاوت ایمان و اسلام در مثالی مجسم ۱۱۰
- مراتب ایمان در تصویری گویا ۱۱۲
۵. امامت در تصاویری بدیع ۱۱۳
- امام معصوم و نقش و منزلت بی‌بدیل او ۱۱۳
- ترسیم حالات دورافتادگان از چشمه زلال امام معصوم ۱۱۶
- ب. تصاویری چند از موضوعات اخلاقی و تربیتی ۱۱۷
۱. دل‌های آدمیان و حالات و اقسام گوناگون آن در تصاویری بدیع ۱۱۸
۲. سیمای دنیا در تصاویری گویا ۱۲۰
- چهره پنهان دنیا ۱۲۱
- کوتاهی عمر دنیا و ناپایداری آن ۱۲۴
- آثار شوم دنیاپرستی ۱۲۶
۳. سیمای تقوی در تصاویر ائمه هدی علیهم‌السلام ۱۲۶
۴. سختی‌ها و مصائب و نقش سازنده آن در تصاویری شگفت ۱۲۸
۵. فضایل اخلاقی در تصاویر اهل بیت علیهم‌السلام ۱۳۱
- تصاویری زیبا از انفاق و بخشش در راه خدا ۱۳۱
- ادب در تصاویری بدیع ۱۳۳
- تصاویری چند از حُسن خلق ۱۳۴
- مصافحه مؤمنان در تصاویری بدیع ۱۳۴
- تصویری جذاب از تواضع ۱۳۵
- توکل در تصویری شگفت ۱۳۶
- صبر و شکیبایی در تصاویری چند ۱۳۶
- کنترل زبان در تصاویری بدیع ۱۳۸

۱۳۹	تصویری زنده از بیم و امید
۱۳۹	تصویری بدیع از زهد
۱۳۹	۶. رذایل اخلاقی در تصاویر اهل بیت علیهم السلام
۱۴۰	گناه و آثار شوم آن در تصویری چند
۱۴۱	سیمای کربیه غیبت
۱۴۱	تصاویری چند از خشم و ستیزه‌جویی
۱۴۲	مصاحبت با بدکاران در تشبیهاتی بدیع
۱۴۳	چهره کربیه حسد
۱۴۴	چند تصویر گویا از طمع و آزمندی
۱۴۶	ج. تصاویری چند از موضوعات عبادی
۱۴۶	۱. سیمای زیبای نماز در تابلوهایی جذاب
۱۴۷	۲. تصاویری بدیع از روزه
۱۴۸	۳. سیمای حج در تصاویری بدیع
۱۴۹	۴. سیمای مناجات و دعا در تصاویری زیبا
۱۴۹	۵. تصاویری بدیع از ثواب زیارت
۱۵۰	د. تصاویری چند از موضوعات اجتماعی و سیاسی
۱۵۱	۱. نقش رهبر عادل در تصویری بدیع
۱۵۲	۲. سیمای عدالت در تصاویر پیشوایان دین
۱۵۳	۳. سیمای امر به معروف و نهی از منکر
۱۵۴	۴. اختلاف و تفرقه در تصویری گویا
۱۵۴	۵. تصاویری از آثار شوم فتنه‌انگیزی
۱۵۵	ه. تصاویری گوناگون از حالات و ویژگی‌های افراد مختلف
۱۵۶	۱. سیمای اهل بیت علیهم السلام در تابلوهایی جذاب
۱۵۸	۲. سیمای شیعیان در تابلوهایی جذاب
۱۵۹	مقام و منزلت شایان شیعیان

۱۶۰	آزمایش سخت شیعیان
۱۶۲	ترسیم حالات و صفات شیعیان
۱۶۳	سیمای یاوران مهدی (علیه‌السلام)
۱۶۳	۳. سیمای مؤمن در تصاویری بدیع
۱۶۳	شان و منزلت مؤمن
۱۶۴	ترسیم حالات و صفات مؤمن
۱۶۷	رابطه مؤمنان با یکدیگر
۱۶۸	۴. سیمای اولیاءالله در دو تصویر بدیع
۱۶۹	۵. تابلویی جذاب از سیمای تائبان
۱۶۹	۶. سیمای علما در تصاویر ائمه هدی (علیهم‌السلام)
۱۷۱	۷. ترسیم حالات دنیاپرستان
۱۷۲	۸. ترسیم حالات گمراهان و منحرفان
۱۷۴	و. سیمای دلربای قرآن در تابلوهایی جذاب
۱۷۶	ز. جلوه‌هایی از هنر تصویرآفرینی در ادعیه ائمه اطهار (علیهم‌السلام)
۱۸۱	نمایه روایات
۱۹۹	نمایه اعلام
۲۰۱	کتابنامه

مقدمه

اساساً وظیفه هنر و فنون هنری چیزی جز این نیست که در اشیا و پدیده‌ها و مفاهیم روح بدمد و آن‌ها را به صورت زنده و پویا ترسیم نماید تا در روح و فکر بشر تأثیرگذار باشد و عواطف و احساسات آدمی را برانگیزد. ادبا و شعرا و اهل قلم هر یک به گونه‌ای تلاش داشته و دارند تا با ترسیم و توصیف زنده معانی، دریچه‌ای نو به روی مخاطب بگشایند و عالمی دیدنی و جذاب را ماورای این الفاظ عادی به وی بنمایانند که توفیقات آنان در نیل به این مقصود قطعاً یکسان نبوده و نیست.

ورود به سرزمین روح آدمیان و ایجاد انقلاب فکری و ارزشی در انسان‌ها نیازمند ابزارهایی کارآمد و هنرمندانه است که در این میان ابزار تصویرآفرینی و عرضه کردن مفاهیم اعتقادی و اخلاقی و تربیتی در قالب‌هایی محسوس و ملموس نقشی مؤثر و بی‌بدیل در درک این حقایق و مفاهیم ایفا می‌کند و تا ژرفای جان آدمی نفوذ نموده و در زوایای پنهان روح مأوی می‌گزیند.

از آن‌جا که رسالت اصلی ائمه هدی علیهم‌السلام ابلاغ پیام الهی به بندگان خدا بود و آنان آشناترین افراد به مقتضیات زمان خود و ویژگی‌های مخاطبان

خویش بودند، از این رو همواره از تمامی ابزارها و شیوه‌های کارآمد برای ایجاد تحول روحی و درونی افراد بهره می‌جستند تا بلکه آنان را به سرچشمه هدایت رهنمون سازند و از آب زلال حقیقت و معرفت سیرایشان نمایند.

یکی از شیوه‌های بدیع و کارآمدی که اهل بیت (علیهم‌السلام) در نیل به این مقصود از آن بهره‌هایی فراوان برده‌اند، تجسم بخشیدن معارف توحیدی و حقایق دینی در قالب‌هایی زنده و گویاست.

ائمه اطهار (علیهم‌السلام) با بهره‌گیری از شیوه مجسم ساختن معانی، معارف بلند و ژرفی را در سطح فهم همگان تنزل بخشیده و با ترسیم زنده و زیبای آن‌ها به خلق صحنه‌های بدیع و شگفتی پرداخته‌اند که چشم‌ها را به خود خیره می‌کند و عقل‌ها را متحیر خود می‌نماید.

آن امامان همام گاه با کلماتی به ظاهر ساده و بی‌جان، چنان پرده‌هایی زنده و زیبا و تابلوهایی نفیس را پیش روی مخاطبان به نمایش گذارده‌اند که پس از سپری شدن قرن‌های متمادی هنوز جذابیت خود را حفظ نموده‌اند و هر یک از تصاویر و صحنه‌های چشم‌نواز آن افق‌های تازه‌ای را پیش روی اندیشه و خیال آدمی می‌گشایند و پای روح انسان را به عالمی زنده و پرنشاط می‌گشایند.

آری، در عصری که از عکس و فیلم و تئاتر و سایر روش‌های نمایشی خبری نبود و تنها سخن و سخنوری حرف اول را می‌زد، پیشوایان دین با بهره‌گیری از همین حروف ساده و عادی به نقاشی از طریق کلمات پرداختند و تابلوهای بی‌مانندی خلق نمودند که در بسیاری از مواقع بوم‌های نقاشی و فیلم‌های مصوّر امروز از ارائه این چنین آثار بدیعی باز می‌مانند.

ما در لابه‌لای سخنان ائمه اطهار (علیهم‌السلام) شاهد تشبیهات نفز و تمثیلات بدیع و استعارات بی‌بدیل و کنایات شگفت و دیگر جلوه‌های ادبی و هنری هستیم که در قالب آن‌ها معارف ژرف به روشی گویا و مجسم به

تصویر در آمده‌اند و موضوعات معنوی و روحی و حالات نفسانی جان گرفته‌اند و بر پرده نمایش حاضر گردیده‌اند.

هر چند درباره هنر تصویرآفرینی در شعر شاعران فارسی و عربی کتاب‌ها و مقالات متعددی به رشته تحریر درآمده، لیکن باید اعتراف نمود که تاکنون کاری شایسته و در خور توجه در مورد روایات اهل بیت علیهم‌السلام از این منظر صورت نپذیرفته و این جنبه و جلوه زیبای سخنان ائمه اطهار علیهم‌السلام تاکنون مغفول مانده است؛ در حالی که آنچه می‌تواند امروزه سخنان گهربار پیشوایان دینی را برای ما، و خصوصاً برای نسل جوان، به روشی دلنشین و جذاب عرضه دارد و دریچه‌ای نو به روی افکار و اندیشه‌های انسان معاصر بگشاید، قطعاً و یقیناً بهره جستن از شیوه‌های گوناگون هنری و توجه به این جلوه‌های بدیع سخنان ائمه هدی علیهم‌السلام است. آری، در فرهنگ شیعه ذخایر و گنج‌های گرانبهای فراوانی یافت می‌شود که در طول قرن‌ها، جویندگان حقیقت به برخی از این ذخایر بی‌بدیل دست یافته‌اند، ولی هنوز گوهرهای گرانسنگ بسیاری در دل این معدن ناشناخته نهفته است که دست هیچ کس به آن نرسیده و برای همگان ناشناخته مانده است.

این نوشتار گامی است، هر چند اندک و مختصر، برای نیل به این هدف که در آن، با وجود بضاعت اندک علمی خود، کوشیده‌ایم تا پرده‌هایی از این رخساره زیبای روایات اهل بیت علیهم‌السلام را کنار زده و نمونه‌هایی از تابلوهای باشکوه و جذابی را که آنان با سخنانشان خلق نموده‌اند در معرض دید علاقه‌مندان و شیفتگان مکتب اهل بیت علیهم‌السلام قرار دهیم.

«و ما توفیقی الا بالله
 علیه توکلّت و الیه اُنیب»
 حمید محمد قاسمی